

Οι «Ολυμπιακοί Αγώνες» κυριάρχησαν τους τελευταίους μήνες στη ζωή του τόπου και τη σημάδεψαν, κυρίως από οικονομική άποψη, για πολλές δεκαετίες. (Κατά τον αρμόδιο υπουργό, τον κ. Αλογοσκούφη, τα δάνεια για την «Ολυμπιάδα» θα εξοφληθούν σε 30 και 35 χρόνια). Η «Ολυμπιάδα», πέρα από τις φλουρίες για «αρχαίο πνεύμα», για την αναβάθμιση του διεθνούς κύρους της χώρας, τις γιορτές όπου η γκλαμουριά, το κιτς και ο λαϊκισμός αποτέλεσαν ένα πρωτοφανές φαινόμενο ματαιοδοξίας και σπατάλης ήταν: Πρώτον, μια διεθνής εμποροπανήγυρις. Δεύτερον, μια επιχείρηση ανακατανομής του κοινωνικού πλούτου υπέρ των ισχυρότερων ομίλων της αστικής τάξης. Τρίτον, μια ευκαιρία περαιτέρω ενίσχυσης του κράτους επίβλεψης και καταστολής, και τέταρτον, μια μεγάλη επιχείρηση αποπροσανατολισμού των λαϊκών μαζών και δημιουργίας κλίματος συναίνεσης στην πολιτική των δύο κομμάτων της αστικής τάξης. Τα Σχόλια του σημερινού τεύχους επιχειρούν να φωτίσουν πλευρές αυτής της καταστροφικής επιχείρησης.

Αλλά το καθαυτό αφιέρωμα του σημερινού τεύχους αφορά τη φιλοσοφία του Σπινόζα. Γιατί όμως επιλέξαμε να αφιερώσουμε ένα τεύχος σ' έναν φιλόσοφο που έζησε πριν από τέσσερις αιώνες; Η επιλογή μας είναι σύμφωνη με τη γενικότερη προσπάθεια της Ουτοπίας να ανοίξει τη συζήτηση για το έργο φιλοσόφων και καλλιτεχνών που διώχτηκαν για τις ιδέες τους και που το έργο τους συχνά έχει αγνοηθεί ακόμα και από τις προοδευτικές δυνάμεις της εποχής μας. Δεν είναι συνεπώς τυχαίο ότι αφιερώσαμε τεύχη του περιοδικού στο έργο του Παναγή Λεκατσά, του Ιμβριώτη, στη ρωσική πρωτοπορία, στον Εμπειρικό, στον Λούκατς, στον Μπένγιαμιν, στον Μπλοχ, αλλά και σε σύγχρονους στοχαστές όπως ο ντ' Οντ, ο Μέσαρος, κλπ.

Ο Σπινόζα υπήρξε ο κυριολεκτικά αφορισμένος φιλόσοφος. Αφορισμένος από την εβραϊκή κοινότητα, έζησε στο περιθώριο, ενώ το έργο του υπήρξε στόχος επιθέσεων και διωγμών. Ποιο ήταν όμως το «επαναστατικό» στοιχείο στο έργο του Σπινόζα; Το γεγονός ότι σε μια εποχή όπου δέσποζαν οι θρησκευτικές και συντηρητικές ιδεολογίες και ιδιαίτερα μια αρνητική-υποκριτική ηθική ο Σπινόζα υπερασπίστηκε μια θετική, αισιόδοξη αντίληψη για τη ζωή και αντίστοιχα τις δημοκρατικές ιδέες, συγκεκριμενοποίησε το αίτημα της ελευθερίας και διατύπωσε μια θετική, εγκόσμια ηθική.

Η φιλοσοφία δεν είναι μια αφηρημένη, ουδέτερη θέαση του κόσμου. Επιχειρεί να εκφράσει τις αντιθέσεις της εποχής της, ασκεί συνεπώς μια πολιτική και γενικότερα ιδεολογική λειτουργία. Περιοχή της ιδεολογίας, αποτελεί αναπόφευκτα πεδίο της ταξικής πάλης. Η λειτουργία της συνεπώς είναι είτε υπεράσπιση αυτού που υπάρχει είτε, αντίστροφα, άρνηση της υπαρκτής πραγματικότητας και αναζήτησης αυτού που είναι «μη εισέτι παρόν» αλλά που ενυπάρχει ως λανθάνουσα δυνατότητα. Δεν είναι συνεπώς τυχαίο ότι οι μεγάλοι οραματιστές του μέλλοντος, από τον Δημόκριτο, τον Επίκουρο και τους Στωικούς, μέχρι τον Μόρους, τον Μπρούνο, τον Σπινόζα και τον Μαρξ, διώχτηκαν και το έργο τους καταστράφηκε, αποσιωπήθηκε ή αντιμετωπίστηκε με μίσος, με χλεύη και με παρερμηνείες.

Ο Σπινόζα είναι ένας «σύγχρονος» φιλόσοφος. Δεν είναι συνεπώς τυχαίο ότι προκάλεσε το ενδιαφέρον της Αριστεράς και ότι μαρξιστές φιλόσοφοι ανέδειξαν τα προοδευτικά στοιχεία του έργου του και συνέβαλαν στη γνωριμία και στη διάδοση των ιδεών του. Στο σημερινό αφιέρωμα προσεγγίσαμε το πρόβλημα της υπόστασης, κεντρικής κατηγορίας της φιλοσοφίας του Σπινόζα (Δ. Πατέλης), το πρόβλημα της ελευθερίας (Α. Μπαγιόνας), τη σχέση του Σπινόζα με τον Χέγκελ (J. D'Hondt), τη σχέση της φιλοσοφίας του Σπινόζα με το πρόβλημα του κράτους και της επανάστασης (Α. Χρύσης), την πολιτική φιλοσοφία (Γ. Μανιάτης), καθώς και την επίδραση του Σπινόζα στην ανάπτυξη της σοβιετικής Σχολής της ψυχολογίας (Μ. Δαφέρομος). Τέλος, ο Ε. Μπιτσάκης θέτει το ερώτημα κατά πόσον ο πανθεϊσμός του Σπινόζα είναι δυνάμει υλιστικός ή περιέχει το σπέρμα μιας ιδεαλιστικής κατεύθυνσης.

Στο σημερινό τεύχος δημοσιεύονται επίσης ποιήματα του Eugène Guillevic μεταφρασμένα από τον Α. Παγουλάτο, διάλογος για την παιδεία (Γ. Λιοδάκης) και κείμενα για το πρόβλημα του φύλου και τον χωρισμό της εκκλησίας από το κράτος. Τέλος, όπως πάντα, το Χρονικό του Βιβλίου.

Σημείωμα για την εικονογράφηση

Ο Σπινόζα έζησε τον 17ο αιώνα, έναν αιώνα στον οποίο η ολλανδική τέχνη, κυρίως η ζωγραφική, χρωστάει τον αστικό της χαρακτήρα, όπως αναφέρει ο Hausser, προπαντός στο γεγονός ότι παύει να είναι δεμένη στην εκκλησία. Τα έργα των ολλανδών ζωγράφων μπορούμε να τα δούμε παντού εκτός από τις εκκλησίες. Τα θέματά τους είναι βασισμένα στην καθημερινή εμπειρία. Τα τοπία, οι νεκρές φύσεις και οι προσωπογραφίες αποκτούν αυτόνομη αξία. Ο Ρέμπραντ (Rembrandt Harmensz van Rijn), μερικά από τα έργα του οποίου παρουσιάζουμε σ' αυτό το τεύχος, είναι σύγχρονος του Σπινόζα. Γεννιέται το 1606 και πεθαίνει το 1669. Με το φως και τη σκιά ο Ρέμπραντ δίνει φόρμα στη ρευστότητα της ύπαρξης, όπως στις αυτοπροσωπογραφίες του, και διεισδύει στην ψυχολογία των ανθρώπων στα συλλογικά του πορτρέτα (Νυχτερινή περίπολος, το μάθημα της ανατομίας, οι Σύνδικοι της Συντεχνίας υφασματεμπόρων). Επίσης παρουσιάζουμε 2 έργα του Johannes Vermeer, ενός άλλου σύγχρονου του Σπινόζα, ο οποίος γεννιέται την ίδια χρονιά μ' αυτόν (1632-1675). Και, τέλος, ένα τοπίο του Jacob van Ruisdael (1628-1682). Ο Σπινόζα έζησε στο τέλος της ζωής του στο σπίτι του ζωγράφου Van der Spyk. Ποιες είναι οι ιδέες του για την Τέχνη; Απ' όσο ξέρω δεν τις γνωρίζουμε· ωστόσο ο Gilles Deleuze στο βιβλίο του Spinoza, philosophie pratique καταλήγει: «Ποιητές, μουσικοί, κινηματογραφιστές και ζωγράφοι μπορούν να θεωρηθούν περισσότερο από άλλους γνήσιοι Σπινόζιστές».

Μαρία Κοκκίνου